

HOTADE ARTER OCH SKYDDADE OMRÅDEN- några reflexioner föranledda av referat om Södertörnsprojektet av Hans Ahnlund

I *Graphosoma* nr 8(2) 1993 fanns ett referat från Naturvårdsverkets tidning *Miljöaktuellt* om det s k Södertörnsprojektet som avsåg att lokalisera områden med hotade arter. Artikeln föranledde mig att formulera några funderingar kring naturvårdsträvanden och naturhänsyn i skogsmiljöer.

Det konstateras med viss bestörtning att många områden som visat sig hysa hotade arter saknar skydd eller ligger utanför naturreservaten. Tacka för det, det vore väl ett eländigt tillstånd om hotade arter bara fanns i reservat! Den refererade artikeln genomsyras också av uppfattningen att hotet alltid utgörs av störningar eller ingrepp och att naturvärden bara kan uppstå då skog "skyddas". Är det verkligen så? Eftersom naturvårdens målsättning måste vara att undanröja hoten så är frågan viktig.

Olika organismgrupper har skiftande krav på miljöns stabilitet i tid och rum. Generellt kan man säga att hotade mossor och vedsvampar vanligen gynnas av "ostördhet" (eller egentligen dynamik inom ett skogsbestånd), medan hotade insekter, kärlväxter och många lavar främst förekommer i störningspåverkade miljöer. "Steget före"-metodik som stått som förebild bygger på förekomsten av organismer som företrädesvis utnyttjar brandrefugiala terrängavsnitt. Att tillämpa den i östra Sörmland där brandstörningar historiskt haft ett mycket stort inflytande förefaller diskutabelt. Jag misstänker också att urvalet av inventeringsobjekt ibland speglat förutfattade meningar snarare än biologiska kunskaper.

Som illustration vill jag ge några data från de studier av vedinsekter som Anders Lindhe och jag själv bedriver i Mälarmården i Sörmland. Under de senaste tre åren har vi påträffat minst 55 hotklassificerade insektsarter i dessa barrskogsdominerade områden. (Hotkategori 1-4 enligt Ehnström, B., Gärdenfors, U. och Lindelöw, Å.: *Rödlistade evertebrater i Sverige 1993*, Databanken för hotade arter).

I stort sett samtliga hotade arter som vi funnit kan betecknas som störningsgynnade. Efter sin förekomst i naturskogens olika succesionsstadier kan de grovt delas in i primära brandinsekter som sotsvart praktbagge (*Melanophila acuminata*), stor plattnosbagge (*Platyrhinus resinosus*) och knäpparen *Denticollis borealis*, sekundära brandinsekter som raggbock (*Tragosoma depsarium*), skrovlig flatbagge (*Calitys scabra*), vedstritar (*Cixidia* sp.) och knäppare av släktet *Danosoma* samt lövbrännearter som t ex knäpparen *Ampedus nigroflavus*, svampbaggen *Leiesthes seminigra*, vedsvampbaggen *Mycetophagus fulvicollis* och jättetickmal (*Scardia polypori*). De primära brandinsekterna har främst påträffats på nyare brandfält men av de övriga två grupperna har det stora flertalet hittats på hyggen med varierande grad av hänsyn. Jag kan nämna att jag på en enda asphögstubbe ute på ett hygge under den gångna sommaren hittills påträffat minst 10 hotlistade insektsarter.

Förekomster av sällsynta och krävande arter på hyggen skall inte tolkas som rester av en tidigare, rik fauna som fanns där när skogen stod kvar. Istället har skogsbruksåtgärderna gett arterna lämpliga livsbetingelser och i många avseenden ersatt äldre tiders naturliga störningar. Om någon är skeptisk mot detta kan man påminna om att det gamla odlingslandskapet i sina ångs- och hagmarker oavsiktligt tillhandahöll ersättningsmiljöer för ett stort antal växter och djur. Arter som utvecklats i

miljöer där människan saknades och där istället stora växtätare, brand, stormar och översvämningar stod för störningarna. Det viktigaste för störningssuccesioneer är att lämpliga störningssuccesioneer och substrat finns tillgängliga hela tiden. Man brukar säga att de kräver en kontinuitet på landskapsnivå.

Jag tycker det är viktigt att vi entomologer och andra naturintresserade tillägnar oss en dynamisk syn på naturen. Det är tyvärr alltför lätt att uppfatta en skog som statisk och tro att om man skyddar den från ingrepp kommer de värden som finns där just nu att bevaras. Men naturen stannar inte även om vi fridlyser den. Vissa kunskaper i skogsdynamik är nödvändiga om man ska kunna göra en bra naturvärdesbedömning av skogsmiljöer. Så tex är det bra att veta att granen är ett sekundärträd som kan förnygra sig i bestånd medan pionjärarter som björk, asp och tall är anpassade till och för sin reproduktion kräver storskaligare störningar t ex i form av brand. Dessa skilda strategier hos träden leder i avsaknad av brand eller avverkningar till att de flesta bestånd med tiden blir allt mer grandominerade. Det är också viktigt att lära sig tolka lövrika skogstyper varav flertalet utgörs av igenväxande kulturmarker som ofta har hävdats (= störts!) i hundratals år. Under en fas av igenväxningen är miljön ofta gynnsam för ett stort antal djur och växter, men den förändras vanligen ganska snabbt i negativ riktning på grund av överslutning och inväxt av gran. Gammelgranskogar är en av de få skogstyper där alla ingrepp är av ondo, men sådana miljöer har troligen haft mycket begränsad utbredning i vår brandbenägna del av landet. Här är istället de största naturvärdena knutna till tidigare succesionsstadier efter brand och till löv- och blandskogar i kulturlandskapet.

Med ett dynamiskt synsätt känns det ofta mindre angeläget att skydda skogsmiljöer från alla former av ingrepp och istället blir man mer intresserad av konstruktiva åtgärder som ökar förutsättningarna för god naturhänsyn. Inom skogsbruket har det på senare tid skett en markant omsvängning och många skogsbolag satsar stora resurser på naturvård och utbildning. Kännedom om olika arters krav är därför viktiga att föra ut och när det gäller insekter är det entomologer som sitter inne med kunskaperna!

En helt annan sak är att vi människor också behöver fina skogsmiljöer och ofta föredrar sådana där man inte ser så tydliga spår av mänsklig verksamhet. Den typen av skog behövs förvisso, men mångfald och artbevarande bör inte användas som argument för att skydda den. Där är vi alla lika stora experter vare sig vi är forskare, byråkrater eller vanliga bär- och svampplockare!

Hans Ahnlund

Lästips:

Ahnlund, H. & Lindhe, A. 1992: Hotade vedinsekter i barrskogslandskapet - några synpunkter utifrån studier av sörmländska brandfält, hållmarker och hyggen. - Ent. Tidskr. 113(4) : 13-23.

Andersson, L. & Appelqvist, T. 1990: Istidens stora växtätare utformade de nemorala och boreonemorala ekosystemen. En hypotes med konsekvenser för naturvården. - Svensk bot. Tidskr. 84: 355-368.

Skog & Forskning nr 4/91. Hela detta nummer av tidskriften behandlar elden i skogslandskapet och innehåller många läsvärda artiklar. (Finns på större bibliotek eller kan beställas från Sveriges Skogsvårdsförbund).

Wikars, L. -O. 1992: Skogsbränder och insekter. - Ent. Tidskr. 113(4) : 1-11.

Wikars, L. -O. & Ås, S. 1991: Hotade vedinsekter i fem lövbrännor i norra Hälsingland. Rapport 1991:7 från länsstyrelsen i Gävleborgs län, 801 70 Gävle.